

УСПРАВНИ МОСТОВИ ЉУБОМИРА СИМОВИЋА

Радивоје Микић, *Песничка митологија Љубомира Симовића*, Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, Краљево 2025

Српско песништво однедавно јесте сиромашније за једног песника, али извесно је да неће дуго проћи док не будемо почели увиђати, постепено, колосалну сенку коју је Љубомир Симовић остављао у нашој култури, а сенке и јесу најдуже када се Сунце сасвим приближи линији хоризонта. Мало је, уосталом, песника, не само међу савременијим него од самих зачетака наше писмености, а на изванредан начин нарочито штампане, који су у тој мери могли без остатка бити названи народним песницима, као што је аутор *Боја на Косову*. Имајући у виду да Радивоје Микић у закључку студије о песнику, превасходно, али такође и есејисти и једном од наших значајних драмских писаца, што је род код нас унеколико периферан, говори о „једној грани српске поезије“ (којој би припадале личности уврштене у Симовићеву збирку есеја *Дуило дно*), могли бисмо успоставити и такву линију где би, једном страном свог дела, припадао и сам Симовић.

Сем њега сврстали би се ту у најмању руку и Јован Јовановић Змај (ког је Милан Кашанин, наш „аристократ духа“, први и прозвао тим именом), Ђура Јакшић, и Алекса Шантић: песници, уопште, чија песничка пракса бивствује и дејствује у извесном виду непоколебљивости и немирења, чиме се на посебан и посебно успео начин разрешава контрадикција између јавног и приватног живота интелектуалца, између уметничке уверљивости и универзалне препознатљивости, и наравно, што је најкарактеристичније, између индивидуалног припадника културе и народног, друштвеног колектива. У делу ових аутора таква подвојеност показује се, у ствари, као лажна. Иако би се, дакле, могла именовати још нека личност из наше традиције, мали је број оних који живе на самој граници, метафорички речено, на покожици културног и цивилизацијског живота.

Да ли се тиме васкрсава романтичарски идеал песника који отелотворује народни дух? Ипак, није реч о некој врсти метемпсихозе при

којој се дух древног настанује у вечном враћању истог, него о начину на који ново увек у блеску расветљава старо, показује га у новом лику. Наша култура је, извесно, једна од оних у којима се однос новог и старог константно ставља на дневни ред, не само у генерацијским полемикама него и у једном смислу реификације садашњег историјског момента и, такође, канонизације живих светих. Јер, као што „васкрсења не бива без смрти”, тако и лирика урања у дух макрокосмоса, а појединачности и појединости једног искушеног, наративизованог времена се објективизирају у профилисан тематски распон типичан за одређени опус.

Дотичући се тог аспекта, приметићемо да Симовић с једне стране иступа из елиотовске парадигме на коју смо, у афирмативном смислу, алудирали. Песнички субјект не мора нужно бити романтичарски геније да би успоставио сврсисходан однос према колективу и књижевном наслеђу, истина, али исто тако није услов индиректност објективног корелатива; може се, као Љубомир Симовић у оном дефинишућем делу свог опуса, бити динарски лаконичан и експлицитан, непосредан, а ипак тиме универзалан, као што је „Тањир пасуља” и озарење, и окрепљење. Тако је песнички субјект у дужности и слободи да омеђи границе свог лирског субјекта, персоне која разностраном конкретизацијом улази у историјски процес. Наслов студије Радивоја Микића, *Песничка митологија Љубомира Симовића*, може се, у светлу свега што смо рекли, посматрати двојачко, као митологија о песништву која се Симовићевим песништвом конституише, али и као митологија у песништву, те студија паралелно и функционише на оба плана, дакле са својеврсним дуплим дном. Истраживања су и до сада, између осталог, била на трагу веристичке репрезентације стварности у поезији Љубомира Симовића, где веризам представља с једне стране и деинтелектуализујућу депоетизацију израза.

На том трагу, важна одлика и, стога, једна од основних поетичких константи која се готово лајтмотивски истиче у току Микићевог истраживања разних аспеката песничког дела Љубомира Симовића представљало би веома често стање запитаности, зачуђености, која долази до (овом песнику такође изразито својствених) хиперболичних размера забезбедности, на шта аутор указује и позивајући се на андрићевска „поремећена времена”. Пословична реторичка одрешитост гласа лирског субјекта добија практичку, јер прагматичку, улогу: реч постаје готово делатна и материјализована. На пример, „изразита асиметрија вербалног материјала” између поенте сваке од песничких целина песме „Балада о Стојковићима” такође гестуално показује „истицање вредносне неравнотеже” између две опозитне стране. Исто тако, Симовић отвара проблем перцепције оног што промиче чулима, тако да и сасвим емпијско и децидно световно искуство добија призвук оностраног. Сократовска наивност „дуплог дна” се можда најизразитије појављује у том

контексту где се инсистира на оном што је подразумевано као један вид општег места, што испрва делује готово просто, али та простота отвара простор за обновљено тумачење стварности. Према речима Радивоја Микића, „лирски субјект на основно значење једног предмета [...] на-слања друга, изведена значења”, као у песми која се анализира у више наврата у току монографије, „Учитељица из Таора” (чиме добија извештан повлашћени положај), што је поступак који се нарочито види у стиху „Та врата, јесу ли сада то врата у подземље?”

Други аспект ког се аутор дотиче анализирајући ову песму, заправо аспект који представља једну од централних нити целокупног његовог истраживања, такође се тиче проблема перцепције, проблематизације питања на који начин се исправно односити према појавама које карактеришу савремени живот и свет. У том контексту, Радивоје Микић указује у поглављима „Љубомир Симовић, песник преокрета” и „Инверзија и лирски опис” на Симовића као превасходно дескриптивног и визуелног песника. Разложна и пажљива интерпретација песништва има у свом залеђу, свакако, бахтиновску књижевнотеоријску традицију и из тог разлога се имплицитно покушава потражити Симовићева „ревизија” класичног карневалског обрасца. Можемо рећи да, уопште узев, херменеутичка интерпретација почива на једној врсти разоткривалачког деловања које подразумева управо такву врсту проницања у централне принципе језичког или поетичког устројства књижевног текста, а потом и испитивања на који начин се поменути поступак уклапа односећи се према другим елементима књижевног дела. Није реч, дакле, само о испитивању семантике форме и у том случају односа целине и делова, већ исто тако и о истраживању распона значењских могућности које отвара један од конструктивних принципа текста, било да се ради о основним тоновима и расположењима, лингвистичким експериментима, или семантизованим формалним поступцима.

Тако, на пример, принцип инверзије у песништву Љубомира Симовића представља изузетно економичан поступак, утолико што отвара читав спектар могућих конкретизација, инверзијом традиционалних бинарних опозиција: своје—туђе, горе—доле, велико—мало. Посебно бисмо истакли у оквиру овог тематског плана студије проницљиву анализу инверзије вертикалне просторне димензије у одређеном кругу песама Љубомира Симовића, која, према аутору, сведочи о изузетној сложености лирског схватања света. Реч је о песмама попут „Преображења” или „Погледа са Тометиног поља према ваљевским планинама”, где се локално, сеоско и простодушно митопоетизује у готово утопијски простор, те Микић закључује: „Сигурно да и богови силазе у села зато што ће им тамо бити лепше уз оне 'домаћице бујне’.”

Прелазећи са поменутих поетичких аспеката на шире проблеме статуса циклуса и песничке трилогије, а најзад и дијахронијске еволу-

ције песничке збирке *Тачка*, у наредна три поглавља (насловљена, дакле, „Песничка митологија Љубомира Симовића”, „Песничка трилогија Љубомира Симовића”, и „Верзије песничке књиге *Тачка*”), полако увиђамо једну од неексплицираних али несумњивих намера настанка монографије. Темељним и утемељеним указивањем на систематску разрађеност песничке митологије Љубомира Симовића жели се успоставити његов статус савременог песника изузетног значаја; студија се показује тако као својеврсно лалићевско дело љубави. Полазећи од теоријских поставки Елени Апостолос Стерјопулу о „питањима морфологије књижевних текстова” и поетици лирских циклуса, аутор препознаје да се у песништву модерније провенијенције, где свакако спада и сам Симовић, јавља битна разлика у односу на традиционалне концепције песничког циклуса, јер „у новије време имамо посла и са много сложенијим облицима повезивања лирских текстова”, посебно се осврћући на потребу „појединих песника да већ објављене књиге песама накнадно повежу у једну целину”. Интерпретативни проблем који се тиме поставља јесте нова сложена семантичка мрежа значења која се ствара у комбинаторици појединачних песама и циклуса који су сви напосе стављени у потенцијално сасвим нов значењски контекст.

Цикличко устројство збирке је само једна могућа историјска форма поимања и конституисања песничког израза. Разуме се, ипак, размишљајући о тематским целинама у различитим песничким фазама Љубомира Симовића, аутор и у претходним поглављима барата тематским устројством циклуса, разврставајући, између осталог, циклусе који се баве ратном тематиком, од митолошких, или у ужем смислу интертекстуално заснованих на фолклору, али с друге стране, говорећи о циклизацији и формирању трилогија у Симовићевом песничком опусу, полази се у супротном смеру, у извесном смислу, те се говори о великим тематским круговима/циклусима епске народне поезије или класификацији лирског народног песништва које је понудио још Вук Стефановић Карацић, у тежњи да се циклизација у поезији Љубомира Симовића стави у један расветљујући традицијски контекст.

Примећујемо, дакле, како се стварају имплицитни лукови у предмету истраживања између ова два поглавља, о митологији и о трилогији, како се међусобно условљавају и дозивају. Дакле, као што је циклизација један од карактеристичних поступака формалног уређивања поетичког света у неосимболизму уопште, а конкретно и у поезији Љубомира Симовића, примећујемо, као што смо нагостили, и извесну тематску „циклизацију” у студији Радивоја Микића. Различити типови семантичке и лингвистичке инверзије, помиривање индивидуалног са историјским, индивидуалног према историјском, приземно-веристичког према трансценденталном и вечном, сви се помирују у двоструком поимању песничке митологије као митологије песништва, а с друге стране и митологије у

песништву, или, као што каже аутор, није реч само о настојању „да се у песму укључи неки садржај који има митолошко порекло, већ је реч о покушају да се изгради сопствени песнички мит”. Исто тако, свако од поглавља унеколико рекапитулира основне тематске одреднице претходног, показујући како су сви наведени проблеми – поетике, аутопоетике и есејистике, структуре и композиције – међусобно повезани у један, целовит, убедљив систем, чиме се Симовић смешта међу књижевне појаве на које се заиста може применити имплицитни мото студије, Хелдерлинов стих употребљен у наслову предговора: „Оно што траје заснивају песници”. Треба, дакле, приметити управо раније споменућу одлику да се у интерпретацији тежи извести основни структурални принцип дуплог дна у свим синонимним појавним облицима.

Другим речима, на структуралном плану књиге, запазили бисмо варијације и модулације на међусобно сродне тематске и поетичке аспекте Симовићеве поезије, којима се покушава разлистати његова песничка митологија, као једну битну одлику студије која несумњиво утиче на њену заокруженост, кохерентност. Приметићемо да у последњем поглављу, које носи наслов „О једној грани српске поезије”, Микић покушава да трасира процес настанка есејистичког метода Љубомира Симовића. Екскурс у есејистички опус личности која је превасходно усмерила креативне потенцијале на песнички рад одиста функционише добро на плану композиције књиге, као проширење интерпретативног контекста, чиме се омогућава уопштавање суда о његовом делу, а исто тако допушта и да се песник представи „њим самим”. Поново се можемо сетити елиотовског обрасца песника-есејисте, који Микић препознаје као један од типичних за модернички заокрет у српској књижевности у другој половини 20. века.

Митско и митолошко фигурирају у песништву Љубомира Симовића и у контексту бављења митолошким временом – Другим светским ратом пре свега – али и, како се то често каже, у контексту „митске узвишености тривијалног” на веристичком полу његове поетике. Испитујући овај слој песништва, који прати читаво доба стваралаштва Љубомира Симовића, Радивоје Микић се понајчешће позива на фолклористичке и антрополошке студије Мирче Елијадеа (поред Елеазара Мелетинског и Нортропа Фраја), препознајући га на једном месту и као необично утицајног теоретичара у нашем стваралаштву уопште. Из тог разлога нам је било важно указати на стваралачку самосвест имплицитно и експлицитно испољену есејима који, како каже Радивоје Микић, не спадају ни у „програмске текстове”, какве је писао „примера ради, Растко Петровић”, нити „текстове у којима се даје слика укупног модерног кретања у оквиру песничке уметности, као код Тодора Манојловића”, већ међу текстове песника који у постављању и интерпретирању одређеног проблема користе како „своје стваралачко искуство”, тако и „реле-

вантна теоријска сазнања и интерпретативне сугестије из новијег времена”. Уз то, интересно је запажање да наслов збирке есеја функционише и на плану другачијем од оног на који метафора дуплог дна упућује у оквиру поетичког система Љубомира Симовића, наиме, да „подразумева теоријско становиште о двосмислености песничког текста, становиште које је заступао један од најистакнутијих новокритичара, Вилијем Емпсон”. Ради се, додали бисмо, о есејистици која је и аутопоетичке природе, што јесте одлика поменуте генерације песника: тематизација увек представља селекцију, тако да узети у целини, есеји представљају антологију и апологију.

Као што је, уосталом, и сам Елиот на нов начин расветлио улогу метафизичког песништва у енглеској традицији, тако неосимболистичка тенденција у српској поезији ревитализује десетовековни континуитет наше књижевности. Селекција повлашћених дела и личности увек значи и њихову реинтерпретацију и ревалоризацију, али тиме есеј, у искушењу смо да кажемо, више открива о афинитетима аутора. Помало као што је Маларме рекао за Хамлета, да чита књигу о себи, или пре, у овом случају, исписује је, обраћајући се од себе часнијем витешком оцу и краљу. Није случајно што аутор студије издваја Миодрага Павловића као утемељитеља ове тенденције у нашој књижевности, који се налази у полемичком односу према првенствено скерлићевским позитивистичким афинитетима осећајући „потребу да своје тумачење повеже са читавим спектром дисциплина, од којих је у нашој средини у новије време посебно била утицајна она варијанта етнологије/антропологије” на трагу истраживања Веселина Чајкановића. Уосталом, паралела између антологије српског песништва коју је Павловић приредио, и његовог есејистичког дела – али и Симовићевог есејистичког дела – очигледна је, и као што „есеје о српским песницима повезује и нека унутарња веза”, исто се може рећи за афинитете песника поменутих генерација.

Полазећи од значаја који има митско у неосимболистичкој тенденцији наше поезије, што, у суштини, и јесте основна тема монографије Радивоја Микића, примећујемо не само да се на њу може применити одговарајућа етнолошка теоријска литература која би помогла у интерпретацији текстова у извесном поетичком дослуху са народном књижевношћу или митологијом, него да од педесетих година 20. века и сами песници рачунају са научним сазнањима која су постигнута у тим областима. Реч је о свесно изграђеном дуплом дну значења, тако да, шематизовано речено, текстуално устројство песништва које ступа у однос према митском више није само екстерно и формално (нпр. фолклорни стих у романтизму, вуковски народни језик и употреба народних предања у прози реализма), већ на нов, интелектуалнији начин смисловитворно. Песници су се, да парафразирамо Владана Десницу, сувише прозлили да би им се фабулирало: изградњом канона, песничке мито-

логије, жели се, катабазом, сићи у саме подруме и крипте антрополошког смисла егзистенције човека.

Мср Павле З. ЗЕЉИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
Докторске академске студије
pavle.zeljic2@gmail.com

РАСТКО БЕГОМ БЕЖЕЊИ ПОБЕЖЕ

Драгиша Бојовић, *Кад је Сава био Расџко*, Центар за црквене студије, Ниш 2025

Објављивањем књиге *Кад је Сава био Расџко* Одељење за светосавске студије Центра за црквене студије обележава 850 година од рођења Растка Немањића – Светога Саве. Уредник издања је Јелена Стошић, а рецензент Кристина Митић.

Рад професора Драгише Бојовића на осветљавању живота и дела Светог Саве је дуг, континуиран, исцрпан и разноврстан. Осим предавања на универзитету, светосавских беседа и капиталне монографије посвећене Сави – *Свети Сава у српској књижевности и култури* (Службени гласник, 2022, 2024), ове године ће се завршити научноистраживачки пројекат од националног и међународног значаја под Бојовићевим руководством, „Свети Сава у српској духовности и култури”. Пројекат је крунисан научним скупом и зборником радова *Од Раса до Никеје*.

Последњим радовима о Савином духовном, историјском и литерарном лику претходиће дубоко заорани књижевноисторијски темељи Драгише Бојовића: „Свети Сава и осам векова српске цркве – посебно издање тематског броја (16/1) *Црквених студија* посвећених великом јубилеју”; чланци и есеји: „Богоносни наставник Сава и његови богоносни ученици”, „Просветитељ отачества свога и измирител завађене браће: беседа са молитвом светом оцу Сави”, „О једној необичној симбиози јеванђељских прича у Савином *Житију Светог Симеона* и трагом њихових паралела”, „Медословенски језик Светога Саве”, „Савино измирење завађене браће у српској житијној књижевности”; зборник радова *Свети Сава и Доменијан* (2024); приређена издања: *Молитве Светог Саве* (2002), *Григорије Божовић, Сава Немањић – њрви архиепископ и просветитељ Србије* (2020) итд.

Својом новом књигом Драгиша Бојовић скренуо је истраживачку пажњу на истанчану сугестивну снагу младости Растка Немањића о